

ТЕОРИЈЕ ИСТИНЕ

Постоје више теорија истина. Ми ћемо поменути неколико карактеристичних. Пођимо најпре од класичне теорије истине, која се најчешће назива теоријом кореспонденције, односно теоријом адекватације. Сама наша реч "истина", упућује на истост, тј. на слагање мишљења и стварности. Не само за здрав људски разум него и за многе филозофе ово је најприхватљивија концепција истине. По Аристотелу, "истина је рећи о оном што јесте да јесте, а неистина је рећи о оном што није да јесте". У средњем веку схоластичари су најчешће дефинисали истину као адекватност истине са стварима. Будући да је Лајбниц одредио истину као коресподентност наших ставова са стварима, ова теорија се назива теоријом кореспонденције.

Иако нам се у први мах може учинити да је ова теорија непроблематична, да је подударање нашег суда о реалности са самом реалношћу поуздан критеријум процене истинитости нашег сазнања, изнесене су озбиљне критичке примедбе овој теорији. За разлику од наивнореалистичког уверења да свет јесте управо онакав каквог га видимо, критичари подсећају да се наше сазнање не може лишити субјективне димензије, да нам оно не пружа ствари какве су по себи него какве су за нас. Особеност нашег чулног и категоријалног апарата утиче на свет какав нам се појављује. Будући да не можемо елиминисати властиту субјективност, да не можемо допрети до голе, непосредоване реалности, осуђени само на поређење наших судова о свету са нашим представама о свету. Самим тим што не можемо изаћи из себе, те упоредити тзв. реалност и садржај наших представа о њој, говор о њиховој кореспонденцији, односно адекватацији није сасвим уверљив. Једино би Бог могао поуздано утврдити да ли заиста постоји адекватност између нашег сазнања о екстраменталној реалности и саме те реалности, јер једино је Он изнад обе ове сфере, те би имао увид у њихово подударање или одступање.

Осим тога теорија коресподентности је неприменљива на апстрактне ставове логике и математике, будући да они нису изведени из искуства. Ако се присетимо разлике између чињеничких и разумских исказа, односно синтетичких и аналитичких судова, уочићемо да се теорија кореспонденције тиче само чињеничких исказа, док би за кореспонденцију између математичких ентитета и нашег сазнања морали претпоставити постојање некаквог идеалног математичког света.

По теорији евиденције, критеријум истине је очигледност, тј. евидентност нечега. Сматра се да се у нашој свести не одиграва никакав процес закључивања, као што би било случај у погледу онога што је комплесно, него ми напосто констатујемо "ово је црвено" или "два је веће од један". Иако су најчешће ставови који се односе на директно опажене чињенице истинити, будући да су праћени осећањем извесности и самоочевидности, то не мора бити увек случај. Оно што неко непосредно опажа, што види својим очима, може бити илузија не само уколико је он под дејством халуценогених наркотика, него и ако је хипнотисан, ако пред собом има холограм, фатаморгану и сл. Осим тога, неки оспоравају уверење о непосредном сагледавању, без мисаоног посредовања, истичући нпр. да је у опажању нечег као црвеног укључено класификовање, утврђивање нечег општег у оном што је опажено. У случају неких нијанса црвене, тешко је са сигурношћу одлучити да ли је у питању црвена или наранџаста боја, односно црвена или љубичаста боја. Некоме ће изгледати да је црвена, а другоме да је наранџаста. Одлука о томе укључивала би преовлађујуће мишљење више посматрача, а најсигурније би било прибећи мерењу таласне дужине светлости датог тела.

По теорији кохерентности, истина се своди на унутрашњи склад мишљења, тј. на међусобну усклађеност свих елемената неке целине. Уколико у некој теоријској целини све не штима, уколико су њени елементи међусобно противречни, то би био знак да је она неисправна. Нагласак је на међусобној усклађености елемената, а не на томе да тај мисаони систем одговара стварности. Случај неевклидовских геометрија Римана и Лобачевског најбоље нам показује шта се подразумева под кохерентношћу. Док нам се чини да је Еуклидова геометрија усклађена са стварношћу, геометрије у којима збир углова троугла није 180 степени, него је или већи, као код Римана, или мањи, као код Лобачевског, изгледале су као пуке мисаоне конструкције. Додуше, и оне су, као и Еуклидова геометрија имале своје полазне аксиоме, као и постулате, и у њима су се могли обављати одговарајући геометријски докази. Ипак, чинило се да је у питању пука мисаона игра, баш као и у неким другим формалним системима, где је све међусобно усклађено, али будући да је засновано на произвољним премисама, ипак нема везе са стварношћу, све док Ајнштајн није искористио ове геометрије у свом учењу о закривљености простора и времена. Ако је Ајнштајн у праву, онда управо неевклидовке геометрије одговарају космичкој стварности, а еуклидовска геометрија

би била тек један пуки издвојени детаљ у оквиру релативно малог космичког простора.¹

Да је кохерентност неопходан услов истинитости уверавамо се и у свакодневном животу. Ако нам неко прича о неком догађају чији је он наводно био сведок, повероваћемо у његову интерпретацију само ако прича није у себи конфузна и противречна. Додуше, то још увек није гарант да је истинита, јер можда је сваки детаљ приче, упркос томе што су сви детаљи савршено усклађени, лажан, те је и цела прича самим тим лажна. Као што је познато, има људи са психичким поремећајима, као у случају маније гоњења, чија је верзија догађаја савршено кохерентна, будући да се сви детаљи приче међусобно слажу, али пошто они полазе од погрешних премиса, психијатар који слуша о том наводном догађају закључује да се ради о психичком поремећају особе која о њему извештава, а не о истинитој верзији догађаја.

Критеријум прагматичке теорије истине је корисност, тј. успешност у пракси, односно задовољавање одређених животних потреба. Још је у древној индијској филозофији било покушаја да се истина одреди као сврсисходно сазнање који води успешној пракси. Пошавши од тезе да је традиционално схваћена истина пука фикција, Ниче је сматрао да је истинито оно што служи животу, оно што је у функцији снажења воље за моћ. На темељу прагматичке теорије истине изграђена је почетком XX века прагматичка филозофија, која је одговарала америчком прагматичком духу. Виљем Џејмс дефинише истину на следећи начин: "Једна идеја је истинита утолико уколико се верује да је корисна за наше животе." Будући да се одустало од метафизичке претензије на сазнање суштине света, успешност у пракси неког теоријског модела критеријум је истине. Тај критеријум се не тиче само научне провере него и човекове практичне сфере. На питање да ли Бог постоји, што се не може са научном сигурношћу проверити, одговор који би прагматиста дао гласи: Уколико нам вера у постојање Бога користи у свакодневном животу, Он постоји, будући да нам веровање у њега пружа утеху и омогућава нам да пребродимо животне невоље, а уколико је за поспешивање наше предузимљивости корисније да се ослонимо искључиво на себе, Он не постоји.

Као приговор прагматичкој теорији истине може се навести да успешност у пракси не мора да значи да је нека теорија истинита. Нпр. на основу Птолемејеве

¹ Ако бисмо замислили универзум као сферу, онда би Еуклидова геометрија важила само за тачкасти простор те сфере, док би Риманова закривљена геометрија одговарала целокупној сфери.

теорије много успешније су се у прво време вршила астрономска предвиђања него на основу још сасвим неусавршене Коперникове теорије, али то није доказ за њену истинитост. Некада се покаже да управо оно што из неких разлога неко време не функционише, заправо јесте истина.

Као приговор може се навести да прагматичка теорија истине води плурализму, а самим тим и релативизму истине. У случају питања да ли Бог постоји или не постоји, видели смо да оба међусобно противречна става задовољавају нечије интересе, те би следило да су оба "практично успешна", а као "корисна" самим тим и истинита, што би се ипак тешко могло прихватити. Што се тиче особе чији се интерес разликује од интереса друге особе, могуће је да се она одлучи за толерантан став, чиме би релативизовала властито становиште,² али и да превагу по питању истине однесе снага моћи која стоји иза неког интереса. Додуше, неко би могао прагматички критеријум истине преформулисати тако да се не ради о пуком појединачном него о општељудском интересу, као што се и десило у самој прагматичкој филозофији.³ Наравно, питање је ко је тај који тумачи шта је то општељудски интерес. Најчешће неко свој парцијални интерес проглашава за општељудски.⁴

За разлику од претходно анализираних теорија истине, онтолошка теорија истине не тиче се сазнања него постојања. Кад Христос за себе каже да је Истина, то заправо значи да је он онтолошко отелотворење истине, да истински постоји. Што се тиче Хегеловог онтолошког схватања истине, оно подразумева да је истинито оно постојање које одговара свом појму. Док је теорија кореспонденције истину схватала као подударане садржаја свести са екстраменталном реалношћу, Хегел онтолошку истину схвата као подударане постојања и појма. Строго говорећи, само Бог је Истина, апсолутна стварност, само у Богу се подударају есенција и егзистенција, а свеколико бивствујуће у мањој или већој мери има истину у себи. Да ли у мени, и у којој мери

² Таква толеранција по питању религијске истине знак је разводњавања неке религије, одустајање од вере у њено апсолутно важење. Њиме се вера у откривену, Богом објављену истину замењује пуком прагматичком потребом за утехом. Док су некада рани хришћани били спремни да мучеништвом сведоче своју веру, данашњи протестантски верници, а поготово припадници различитих форми New Age култова, склони су прагматичком критеријум истине.

³ Примењено на политичком плану, англосаксонци, и не само они, склони су да истину поистовећују са оним што одговара њиховом интересу. Тако смо често у прилици да видимо да, захваљујући медијској моћи, голу лаж промовишу као истину.

⁴ Глобалисти свој интерес за тоталним управљањем светом маскирају у тобожњу бригу за човечанство, те нам намећу чиповање, G 5 мрежу и сл, односно у еколошку бригу за природу, у чију сврху је оправдано сумњивим вакцинама, биолошким оружјем, генетски модификованом храном и сл. умањити људску популацију на оптималну "златну милијарду".

има истине, утврђује се тако што се процењује да ли мој начин егзистирања одговара појму човека. Будући да то не само у мом случају него и што се тиче већине људи није случај, остаје нам задатак да се трудимо да своју егзистенцију што је могуће више приближимо појму, односно идеалу човека. Сходно религијском погледу на свет, који и Хегел прихвата на секуларизован начин, истински човек био би само остварени, тј. обожени, охристовљени човек, онај који би се уподобио Христу, Новом Адаму.

Онтолошки критеријум истине Хегел примењује на свеколико бивствујуће. Ако бисмо се запитали да ли је Скупштина Србије истинска скупштина, односно да ли је Уставни суд Србије истински, одговор бисмо добили тако што бисмо упоредили њихово емпиријско постојање са појмом скупштине, односно уставног суда. Имајући у виду јадно стање обе ове институције, одговор би био поражавајући, јер Уставни суд Србије остаје слеп за масовно кршење Устава Србије, тако или што се не оглашава или себе проглашава ненадлежним, а Скупштина Србије, у којој нпр. мноштво посланика владајуће странке током целог дана износи један те исти амадман, како би се потошило време предвиђено за расправу и на тај начин онемогућиле примедбе посланика опозиције, заиста веома мало личи на скупштину.

Хајдегер такође заступа онтолошку концепцију истине. Он сматра да самим тим што модеран човек живи у заборау бића, он живи у неистини, мада тога није свестан, јер је чак заборавио и на сам заборав бића. За разлику од предсократовског времена, када је човек живео у искуству нескривености бића, када је истину разаберао као *aletheia* (не-скривеност), као игру скривања и раскривања бића, искуство модерног човека је искуство напуштености бића. Нихилизам у коме пребивамо је толико унапредовао, да нам једино остаје да опуштено, као ек-систенција, као пастир бића, а не као субјект који би да влада светом, чекамо на евентуални нови надолазак бића, који би нам омогућио искуство пребивања у истини, тј. истински начин егзистирања.